

Ünite 9: İnanç ve Davranış İlişkisi

Giriş

“İman edenler ancak, Allah’a ve Peygamberine inanan, sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir” (el- Hucurât 49/15). Ayette inancın her türlü kuşkudan uzak olması ve davranış boyutu açısından inananların doğru sözlü olmalarının zorunluluğu vurgulanmaktadır.

Ayetlerde geçen “ *vecel* ” ile güvenmek/dayanmak anlamına gelen “ *tevekkül* ” kavramları işlevsel anlamda kalbin amellerinden; namaz ve zekât ise organların amellerindedir.

Davranışlar insanın niyet ve özgür iradesine bağlı olarak yaptığı amaçlı ve bilinçli eylemlerdir.

Sözlükte iş, çalışma, fiil, çaba gibi anlamlara gelen amel/davranış, dinî kaynaklarda “emir, tavsiye ve yasaklara konu olan, sonunda ceza ve mükâfat bulunan tutum ve davranış” anlamına gelir.

İslam inancında iyi insan, dini ve ahlaki anlamda olabildiğince kusurları asgari düzeye inmiş kimsedir. İyiliği umulan, kötülüğünden de güvende olunun bu insanlar, yaratılmışların en iyisidir.

İnancın Pratik Değeri

Hûd 11/7; el-Kehf 18/7; el-Mülk 67/2 ayetlerinde , Allah’ın ; yeri ve gökleri, dünya nimetlerini, hayatı ve ölümü, hangilerinin daha güzel davranışta bulunacakları hususunda insanları denemek için yarattığı vurgulanmıştır.

Davranış sözcüğü “inanç”tan bağımsız olarak kullanıldığı zaman insanın hem iyi ve hem de kötü eylemlerini kapsar, Kur’an’da inanç kavramıyla birlikte yer aldığı sadece “ *iyi eylemleri* ” ifade eder (el- Bakara 2/62; Sebe’ 34/37; et-Tegâbün 64/9), “iyi davranış” dinin yapılmasını emir ve tavsiye ettiği iyi, doğru, faydalı ve sevap kazanmaya neden olan bütün eylemlere denir.

Mükelleflerin dini-ahlâki sorumlulukları olan ibadetler başta olmak üzere toplum yararına gerçekleştirilen her türlü olumlu sosyal faaliyetleri ve uygulamaları içine almasına inancın tezahürü denilir.

Kur’an-ı Kerîm’de “ *inanç ve iyi davranış* ” ilişkisi “İbrahim 14/24-25” ayetlerinde tasvir edilir: “Görmedin mi Allah güzel bir sözü nasıl misal getirdi? (Güzel bir söz), kökü sağlam, dalları göğe yükselen bir ağaç gibidir. Bu ağaç Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir”.

İnançlı olmanın bir gereği olarak, daima yararlı davranışlar üretmesi istenir, imanın Kur’an-ı Kerîm’de imanla birlikte sürekli iyi davranış üzerinde durulmuş, ikisi bir arada zikredilmiştir.

Kötü ve çirkin davranışlar , dinde yapılması yasaklanan veya hoş karşılanmayan yanlış, zararlı ve günaha yol açan davranışlardır.

Bir davranış, Kur’an-ı Kerîm’e ve Nebevi Sünnete uygun düşüyorsa, o iyi davranıştır ,evrensel ölçekte iyi davranış, Allah’ın dinine ve akla aykırı düşmeyen, dünyada övgü, âhirette de mükâfatı gerektirecek olan her türlü davranış şekilleridir.

İyi davranışlardan amaç, insanın iç dünyasını kemâle doğru değiştirmesidir.

Dinî Davranış Bakımından İnsanlar

Allah’a karşı sorumluluk bilinci taşıyanlar, Allah’ı görüyor gibi içtenlikle hareket edenler, günah işleyenler ve riyâkâr davrananlar şeklinde, dinî davranış bakımından insanları dört gruba ayırabiliriz.

Sorumluluk Bilinci Taşıyanlar; Bu niteliğe sahip olan mü'minler *takva* sahibi olup gündelik hayatlarında dinlerine ve dindarlıklarına zarar verebilecek olan kötü davranışlardan kendilerini korudukları gibi daima uyanık bir tavır içinde olurlar.

Günahtan korunma anlamında takvâyâ sahip dindarlar özellikle Allah'a ortak koşmaya götürecektir her türlü söz ve davranıştan uzak dururlar ve küçük ve büyük günahlardan kaçınırlar.

İçtenlikle Hareket Edenler; Bu insanlar *ihsan* sahibidir İhsan mertebesi İslâm'ın kemalindedir. İnanc ve davranış güzelliğine sahip olan *muhsin* yani ihsan sahibi, Allah'ı görüyormuş gibi davranışlarında titizlik gösteren kimsedir.

Allah'la birlikte olmak, Allah'ın bizden istedikleri sorumlulukları içtenlikle yerine getirmek ve yasakladıklarından da içtenlikle kaçınmak anlamına gelir.

Günah İşleyenler; Allah'ın emirlerini yerine getirmeyen veya yasaklarına uymayan kişilere günahkâr veya fâsık denir. Kelime olarak "bir şeyden çıkan" anlamına gelen fâsık kavramı, din dilinde iman ettiği halde bile bile Yüce Allah'a ve Peygamber'e itaat etmeyen, dinî görevlerini terk eden ve günah fiillerini işleyenlere denir. Buna göre her kâfir fâsıktır, ancak her fâsık kâfir yani inançsız değildir.

İslam inancında, "fâsıklık" vasfından kurtulmanın yegâne yolu öncelikle inanç ve iyi davranış bütünlüğüne sahip olmak, sonra da Yüce Allah'ın hoşnut olmadığı fiil ve davranışlardan uzak durmaya çalışırken eğer günaha bulaşırsa günahlardan dolayı bağışlanma dilemektir.

Riyakâr Davrananlar; Ahir et ameliyle dünya menfaati gözetmeye ° *riya* ' denir. Söz, beden ve servet yoluyla yapılan ibadetlerde gösterişe yer veren kimseye *riyakâr* veya *mürâi* denilir. İslam inancında bunun adı " *gizli şirk* " (Tirmizi, "Hudud" 24).

Riyakâr her ne kadar kalben inandığı için mü'minse de davranışlarını ihlâs ve samimiyet içinde yapmadığından dolayı amelleri

Allah katında makbul değildir, (el- Bakara 2/264).

İnanç ve Davranış İlişkisinin Boyutları

Bütün hareket ve eylemlerimizin bir dıştaki yansımasını hazırlayan ve harekete geçiren iç boyut, inanç olgusudur.

Dil ve sair organlar vasıtasıyla varlık sahnesine çıkarılan bütün bilinçli fiiller zahiri/dış boyutları olan davranışlardır ve bunlara beden davranışları denilir.

İmanın temel rûknünün kalple tasdik olması iç boyutu ilgilendirirken, tasdik organlarla yansıması olan davranışlar da dış boyutu ilgilendirmektedir , İslâm dini, inancın temel şartı olan iç tasdikle yetinmez, aksine davranışla birlikte onu olgunlaştırmak için sürekli teşvikte bulunur.

Kişi nübüvvetin gerekliliğine iman etmeyip sadece getirilen İlahî öğretinin değerler boyutuna vurgu yaparsa iç boyuttan soyutlandığı için Allah katında bir anlam ifade etmez.

Kur'an'da iç ve dış arasındaki tutarsızlığa " *nifak* " denir. Bilindiği gibi nifak, bir kimsenin dille inançlı olduğunu dışavurup içindeki gerçek inkârını gizlemesidir.

Bazı âyetlerde anlatılan ikiyüzlü dediğimiz kimseler dış boyut açısından Müslüman portresi çizmelerine karşın iç boyut açısından kalblerinde tasdik olmadığı için yalancı konumuna düşmüşlerdir.

İslâm'ın şartlarından biri olan beş vakit namazın farz oluşuna inanmak bir inanç konusudur, farziyetinin inkâr edilmesi bir tür inançsızlığa yola açar. Buna karşılık bir kimse namazın farz oluşuna inanmadığı halde namaz kılsa burada dış boyut yerine getirilmiş olur ama iç boyut bulunmadığından bu kimsenin yaptığı davranış manevi kazançlar getirmez.

Niyet ve amel bütünlüğü de samimi dindarlığın bir gereğidir.

Aşırılık ve Gerilik Arasında Denge Anlayışı

Davranışı tamamen inancın bir parçası sayan kesimler, ibadetleri tam olarak yerine getirmeyen kimseleri kâfir sayacak kadar ileri gitmişlerdir bu sebeple ,zaman zaman toplumsal barış bozulmuş, müslümanlar arasında birlik ruhu zaafa uğramıştır.

Eylemi, inancın bir parçası saymayan üstelik de günahın imana zarar veremeyeceği inancını benimseyen anlayışların egemen olduğu dönemlerde ise helal ve haram duyarlılığı nisbeten kaybolmuştur.

Dengeli bir bakış açısı benimseyen ekoller ise İslâm'ın asgarisininin kalbi tasdik olduğunu söylemekle birlikte, olabildiğince davranışın gerekliliğine kuvvetli bir şekilde vurgu yapmışlardır.İslam'ın bireylerden istediği de inanmanın yanında farzları yerine getirmek ve haramlardan kaçınmaktır. Bu durum farzların bir kısmını eksik yapmanın İslâm'dan çıkmasını gerektirmediği gibi onu müslüman toplumdaki dışlamayı haklı kılmaz.

İnanç konularında dengeli bir bakış açısını benimseyen Ehl-i sünnet mensupları, " *davranış inancın değil, inanç, davranışın şartıdır* " kuralını koymuşlar, davranışı inancın bir sonucu olarak görmüşlerdir. İnançlı olduğu halde gerek tembellikten, gerek nefsanî arzulardan, gerek sosyoekonomik ve gerekse sosyo-kültürel şartlardan dolayı davranışlarını ihmal eden kimseler dinden çıkmazlar , günahkan mü'min olurlar.

İnancın Korunması ve

Davranışlardaki Süreklilik

İnanç'ın varlığını devam ettirmesi ibadet ve taat gibi davranışların sürekliliğine bağlıdır.

Davranışlar hem inancı kuvvetli hale getirir, hem de mü'minin âhiret azabından kurtulmasına ve ebedi mutluluğa kavuşmasına vesile olur.

Tasdikin özel yeri kalptir, dil onun tercümanıdır. Kalb ile olan her tasdik aynı zamanda inkâr ve itirazları reddedip her seferinde daha güçlü bir şekilde bağlanmak demektir. Bu yüzden iman, hakikî olarak kalbin tasdik etmesi, mecâzi olarak da tasdikin gereklerini organlarla yerine getirmektir.

İman ve İslâm kelimeleri yanyana geldiklerinde, iman sözcüğünün anlam alanı sınırlanır. O zaman iman kalbin iç eylemi olur.

Davranış İnancın Bir Parçası Değildir

İnanç ve davranış ilişkilerine Kur'an ve Sünnet ışığında bakıldığında dini emir ve yasaklardan oluşan davranışları inancın doğrudan bir parçası değil, onunla bağlantılı ama farklı bir olgu olarak görmek mümkündür.

Kur'an-ı Kerim'de inanç ve davranışın arası Türkçe'de 've' anlamına gelen Arap dilindeki 'vav' bağlacıyla birbirinden ayrılmıştır.

Ayetlerde davranışlar, inanç üzerine atfedilmiş, yani ilave edilmiş olduğundan ikisi ayrı olgu olarak ele alınmak durumundadır. Arapça dil kurallarına göre atfedilen şey kendisi üzerine atıf yapılandan başka bir şeydir, âyetlerde geçen inançtan maksat kalb ile tasdik etmektir. Bu da gösteriyor ki, inanç ile davranış ayrı ayrı şeylerdir.

Kur'an-ı Kerim'de yeni bir davranış emredilmeden ya da henüz bir davranış ortada yokken bile "iman edenler" şeklinde hitap tarzlarına rastlamak mümkündür.

Kur'an-ı Kerim'de geçen bazı âyetlerde büyük günah inançla birlikte zikredilmiştir.El-Hucurât 49/9 âyette büyük günah olan öldürme fiilini işleyenlerden "mü'minler" diye bahsedilmiştir. Eğer davranışlar inançtan bir parça olsaydı iyi davranışı olmayanın inancı da olmaması gerekirdi.

Öte yandan mütevatir hadisle büyük günahların bağışlanma ihtimalinin bulunduğu bilinmektedir. Hz. Peygamberden gelen birçok rivayette de “Allah’tan başka ilah yoktur, diyen kimselerin cennete girecekleri (Buharî “Bed’ü’l-halk” 6; “İman” 33) ifade edilmiştir.

Günahları ne kadar büyük olursa olsun, helal olduğuna inanmadıkça hiçbir müslüman işlediği herhangi bir günah sebebiyle inançsız sayılamaz. Bütün bunlar iman ile amelin temelde ayrı olduğunu göstermektedir.

İnsan ibadet ve yararlı davranışlarda bulunmazsa kalben onlara olan bağlılığı da yavaş yavaş zayıflamaya ve sönmeye başlar. Bundan dolayı bazı âlimler imanın sonuçları olan söz ve davranışları “*mecazi iman*” bağlamında ele alarak imanın artma ve eksilmesini Allah’a itaat ve isyanla temellendirmişlerdir.

“*Mecazî iman*” kalbin tasdikiyle gerçekleşen iman değil davranışlarla ortaya çıkan durumdur.

Kur’an-ı Kerîm’de doğru yolu bulanların doğruluklarının artması, sürdürülür iyi davranışlara

bağlanmıştır: “Allah doğruya erenlerin hidayetini artırır. Kalıcı salih ameller Rabbinin katında sevap bakımından da daha hayırlıdır, sonuç itibarıyla de” (Meryem 19/76).